

باز اندیشی آراء استاد مطهری (۲)

مطهری و علم حدیث

به اهتمام

مهدی مهریزی

سرشناسه: مهریزی، مهدی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور: مطهری و علم حدیث / به اهتمام مهدی مهریزی.
مشخصات نشر: تهران: بنیاد علمی و فرهنگی علامه مرتضی مطهری، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۱ ج. (بدون شماره گذاری).
فروست: بازاندیشی آراء استاد مطهری؛ ۲.
شابک: 978-600-94254-7-1.
وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: مطهری، مرتضی، ۱۳۹۸ - ۱۳۵۸ - نقد و تفسیر.
موضوع: حدیث

شناسه افزوده: بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری

پندگی کنگره: ۱۳۹۵ م ۶۹۱۳۳۳/۷ BP

رده سی دیوی: ۴۸۲/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۱۲۸۱۹

بازاندیشی آراء استاد مطهری (۲)

مطهری و علم حدیث

به اهتمام مهدی مهریزی

© حق چاپ: ۱۳۹۵، بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مرتضی مطهری

ویراستار: زینب صالحی

صفحه پردازی: گرافیک دیبا

گل روی جلد اثر استاد پرویز اسکندریورخرمی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۲۵۴-۷-۱

ISBN: 978-600-94254-7-1

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۷۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۰/۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، خیابان دیباجی جنوبی، خیابان سبحانی، پست مریم، شماره ۴۴

قم، بلوار عطاران، بین کوچه ۸ و ۱۰، شماره ۱۳۴

تلفن: ۳۲۹۳۵۸۷۰ (۰۲۵)

نمابر: ۳۲۹۳۵۶۹۱ (۰۲۵)

www.motahari.ir

info@motahari.ir

فهرست

۷	 مقدمه
	 مطهری و حاکمیت عقل بر نفس
۱۵	 سید حسن اسلامی اردکانی
	 جمودگرایی در فهم دین و حدیث؛ دیدگاه شهید مطهری
۳۱	 محمدکاظم رحمان‌ستانیش
	 شیوه فقه‌الحديثی استاد شهید مرتضی مطهری
۶۱	 محمدحسین بهرامی
	 جایگاه عصری‌نگری استاد مطهری در فهم احادیث
۸۱	 سید محمدعلی نیازی
	 اخباریان در نگاه شهید مطهری
۱۱۳	 قاسم جوادی
	 بررسی دیدگاه‌های مطهری درباره منابع حدیث
۱۳۵	 محمدجواد نجفی
	 دانش رجال، راویان و اسناد در آثار شهید مطهری
۱۸۹	 مریم مشهدی‌علی‌پور
	 زمینه‌ها و عوامل جعل در احادیث و گزارش‌های دینی...
۲۰۱	 محمدعلی سنغانی

احادیث ساختگی از نگاه شهید مطهری

۲۱۷ مهدی مهریزی

رهیافت به حدیث در اسلام شناسی مرتضی مطهری

۲۵۸ مهرداد عباسی

مقدمه

۱. شخصیت است. مطهری

۱. انسانی چیست، برگرد. حقیقت طلب، دغدغه دار و تشنه دانستن. بر همین پایه، به قم مهاجرت، و به بروجرد سفر می کند و آیت الله بروجردی را می یابد. به اصفهان می رود و محضر استادش میرزا علی آقای شیرازی را درک می کند.

۲. دینداری با اصالت و پای بند به سنت و ریت های دینی خویش. او از همین خاستگاه سید جمال را بر اقبال ترجیح می دهد و از همین پایگاه، به تدوین اصول فلسفه و روش رئالیسم، خدمات متقابل اسلام و ایران، نظام حقوق زن در اسلام، علل گرایش به مادی گری و ... می پردازد.

۳. عالمی حاضر در زمان که انسان معاصر و زمانه خود را می شناسد. نیازها و خواسته های آنان را درک می کند. به دانشگاه می رود و در حسینیه ارشاد، انجمن اسلام، روشکان و انجمن اسلامی مهندسان سخنرانی می کند. داستان راستان و عدل الهی می نویسد.

۴. از منطق اعتدال برخوردار است. مقدس مآبی و روشنفکر مآبی را با هم نقد می کند و معتقد است روح خوارچ در طول تاریخ و در جوامع کنونی اسلامی زنده است. شجاعت و شهادت آنان از میان رفته، جمود و جهالت و تنسک و مقدس مآبی آنان باقی مانده است.

۵. وی با منابع اصلی و اولی دینی، یعنی قرآن و سنت، به خوبی آشنا است؛ ضمن اینکه مانند استادش علامه طباطبائی به اصالت و محوریت قرآن باور دارد. او هم مفسر است و بر فهم و درک قرآن تسلط دارد و هم حدیث‌شناس است؛ گرچه او را محدث نگویند.

۲. علوم حدیث و معارف حدیث

حدیث سنت دومین منبع دین‌شناسی نزد مسلمانان است که می‌توان گفت بیش از ظرفیت و واقعیت نزد هر فرهنگ و زندگی مسلمانان اثرگذار بوده است. مسلمانان، اعم از شیعه و سنی، در ادوار مختلف تاریخ و حادیث را حفظ، نگهداری، تدوین و دسته‌بندی کرده‌اند. در کنار آن به شرح‌نویسی و تفسیر احادیث همت داشته‌اند و به جز آن، دانش‌هایی را با هدف رفع مشکلات حدیث و میراستفاده به‌کار آن تأسیس کرده‌اند؛ همچون علم رجال و علم درایه. این علوم و دانش‌ها در تاریخ خرد سوراخ داشته و امروزه شاهد تنوع، وسعت، و نظام‌یافتگی آنیم. به نظر می‌رسد امروزه می‌توان آنچه را به حدیث مربوط است و بدان برمی‌گردد، تحت دو عنوان کلی «علوم حدیث» و «معارف حدیث» که‌جانند.

علوم حدیث دانش‌های بیرونی و وابسته به حدیث است که در فهم و استناد به حدیث نقش ایفا می‌کند و می‌توان آنها را در پنج شاخه جای داد:

۱. فلسفه حدیث و علوم حدیث

۲. تاریخ حدیث و علوم حدیث

۳. دانش ارزیابی با صدور (شامل رجال و نقد متن)

۴. روش‌ها و قواعد فقه الحدیث

۵. مصطلح الحدیث

این پنج رشته آگاهی‌ها و دانش‌های مقدماتی حدیث را پوشش می‌دهد.

بخش دوم را معارف حدیث می‌دانیم و منظور آموزه‌ها و تعالیم مستخرج از روایات است.

این معارف و آموزه‌ها را می‌توان در شش گروه دسته‌بندی کرد:

۱. آموزه‌های اعتقادی
۲. آموزه‌های تکوینی و طبیعی (از قبیل: طب و روایات مربوط به آسمان و جهان)
۳. آموزه‌های اخلاقی
۴. آموزه‌های مربوط به آداب و رسوم
۵. آموزه‌های فقهی (به معنای عام شامل فقه عبادی، اجتماعی، سیاسی، کیفری، اقتصادی و ...)
۶. آموزه‌های تاریخی (مانند روایات مربوط به تاریخ انبیای گذشته، سیره پیامبر ﷺ و امامان علیهم‌السلام و نیز اظهار نظر درباره افراد).

۳. مطهری و حدیث

چنان‌که در آغاز گفته شد، شهید مامری حدیث‌شناس است؛ گرچه او را به معنای رایج محدث نمی‌نامیم. وی اثر یا آثار مستقلی در باب حدیث و حدیث‌شناسی از خود بر جای نگذاشته است؛ اما در میان آثار و لایه‌لای نوشتارهایش مطالب بسیار فراوانی می‌توان یافت که نگرش او را به حدیث نشان می‌دهد. این نوشتار درصدد تبیین نگرش و نگاه وی به حدیث است.

آثار بر جای مانده از وی، در ارتباط با مباحث حدیثی به سه گروه تقسیم می‌شود:

۱. آثار در ارتباط مستقیم (مانند سیره نبوی و سیره ائمه اطهار علیهم‌السلام).

۲. آثار غیرمستقیم (مانند اسلام و مقتضیات زمان و جاذبه و دفعه علم حدیث).

۳. آثار حاوی مطالب ضمنی (دیگر آثار)

البته باید تعامل مطهری با حدیث را در دوران خودش ارزیابی کرد؛ زمانی که رشته‌های تخصصی حدیث در حوزه‌ها و دانشگاه‌ها راه نیفتاده بود؛ زمانی که از نشریات اختصاصی و مجله حدیث خبری نبود؛ دوره‌ای که حرف‌های مستشرقان به بازار نیامده بود و هنوز نه در محافل اهل سنت و نه شیعه، مباحث علمی درباره حدیث، شکل نگرفته بود.

وقتی مطهری را در آن دوران و با دیدگاه‌ها و نگاه‌های یادشده ارزیابی می‌کنیم، او را پیش‌تاز و جلوتر از زمانه‌اش می‌بینیم.

۴. نگاهی به این مجموعه

این مجموعه مقالات می‌کوشد از لایه‌لای نوشته‌ها و آثار مختلف استاد مطهری رویکرد کلی وی را به حدیث نشان دهد. به عبارت دیگر، این یازده مقاله می‌خواهد نگاه کلی استاد را به حدیث و محورهای پنج‌گانه علوم حدیث نشان دهد: یعنی مباحث فلسفه حدیث، تاریخ حدیث، دانش ارزیابی حدیث، قواعد و روش‌های فقه الحدیث و مصطلح الحدیث.

در این مجموعه در پنج دیدگاه‌های ایشان در حوزه معارف حدیث نبوده‌ایم و آن را جمعی دیگر از محققان برآمده از فقه‌اند که در آینده از طرف بنیاد علمی و فرهنگی شهید مطهری منتشر خواهد شد. خط اول این مجموعه، نشان‌دادن نحوه تعامل شهید مطهری با حدیث، ارزیابی ایشان از تاریخ حدیث، به‌گونه‌ای نقد و سنجش حدیث، و قواعد فهم روایات است. به گمانم این غرض برآورده شده است و می‌توان گفت شهید مطهری به حدیث چنین می‌نگرد:

۱. حدیث را دومین منبع دین‌شناسی می‌داند. برای آن حجت و اعتبار قائل است.
۲. معتقد است حدیث در تاریخ خود گرفتار آسیب‌های بسیاری، به‌ویژه جعل و تحریف شده، و به انگیزه‌های سیاسی، مذهبی، و اقتصادی این اتفاق رون داده است.
۳. پالایش احادیث را امری لازم و ضروری می‌داند و معتقد است این کار باید با دو معیار ارزیابی سند و بررسی متن صورت گیرد.
۴. در نقد سند به منبع، سلسله اسناد و حال راویان توجه می‌کند.
۵. در نقد متن از عقل، قرآن، تاریخ و مسلمات دینی استمداد می‌جوید.
۶. اخباری‌گری را در تعامل با احادیث برنمی‌تابد.
۷. به‌کارگرفتن عنصر عقل را در فهم روایات ضروری می‌داند.
۸. توجه به سیاق و زمانه صدور را در فقه الحدیث لازم می‌شمارد.

۹. نگاه وی به منابع حدیثی نگاهی نقادانه است و ضمن طبقه‌بندی منابع روایی برای هیچ کدام مصونیت و معصومیت کامل قائل نیست.

۱۰. در لابه‌لای آثارش، حدود بیست بار، حکم به جعلی بودن روایات، اعم از یک حدیث یا یک باب، داشته است و در تعداد قابل توجهی از اینها نخستین نفر است.

در باب مقالات این مجموعه چند نکته گفتنی است:

۱. نویسندگان این مقالات [عموماً] از استادان حوزه‌ی و دانشگاهی در زمینه‌های علوم قرآن و حدیث‌اند که سال‌ها به تدریس حدیث اشتغال داشته‌اند.

۲. این یا نه مقاله در سه گروه طبقه‌بندی می‌شود:

الف. پنج مقاله نخست، نگاهی نگاه استاد را در فهم روایات نشان می‌دهد و صبغه کلی آنها فقه الحدیث است.

ب. پنج مقاله دیگر به ارزیابی صواب و نظر دارد. از سنجش و اعتبار منابع گرفته تا سنجش اسناد و راویان و قواعد نقد متنی و در نهایت شان دادن نمونه‌هایی از روایات نادرست.

ج. مقاله آخر به گونه‌ای ناظر به همه مباحث است و می‌توان آن را جمع‌بندی کلان این مقالات در نظر گرفت.

۳. در لابه‌لای مقالات، گاه تکرارهایی به چشم می‌خورد که ناگزیر از آن بودیم و البته تا حد ممکن جلوی آن گرفته شد.

۴. مقالات، نشان‌دهنده دریافت نویسندگان از دیدگاه‌های شهید مطهری در حدیث است.

۵. رویکرد کلی مقالات، توصیفی-تحلیلی است؛ ولی برخی مقالات تحلیلی نقد نیز دارند.

۵. سیاس و تقدیر

در پایان لازم است سیاس‌گذاری کنم. نخست از مسئولان بنیاد شهید مطهری که مقدمات این پژوهش را فراهم کردند، به‌ویژه جناب حاجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمد مطهری؛ و سپس از یکایک نویسندگان که ضمن اجابت این دعوت علمی، مقاله خود را تدوین کردند؛ و نیز از

ارزیابان و مشاوران محترم آقایان استاد محمد مرادی، استاد قاسم جوادی، استاد محمدجواد نجفی و استاد محمدهادی خالقی که با خواندن مقالات و مطرح کردن تذکرات، بر کمال مقالات افزودند.

و در پایان از دوستانی که در آماده‌سازی این مجموعه سهیم بوده‌اند، آقای مهدی جوهرچی و آقای علی اکبری که ویرایش و نسخه برداری اولیه کتاب را بر عهده داشتند و سرکار خانم صالحی ویراستار اثر، سپاس‌گزاری می‌کنم.

امید است این مجموعه بتواند در شناخت حدیث و شخصیت حدیثی استاد مطهری مفید باشد.

مهدی مهریزی

یکشنبه ۱۳۹۴/۱/۲ شمسی

اول جمادی الثانیه ۱۴۳۶ قمری